

Funkcionalna diferencijacija naselja i centralnomjesna organizacija Hrvatskoga zagorja

Dražen Njegač*

U radu se analizira centralnomjesna organizacija Hrvatskog zagorja i prostorni razmještaj centralnih naselja 1999. godine. Usporedbom sa 1971. godinom prikazane su promjene u funkcionalnoj diferencijaciji naselja, a govori se i o opravdanosti postojeće administrativno-teritorijalne podjele s obzirom na centralitet naselja.

Ključne riječi: Hrvatsko zagorje, centralne funkcije, centralna naselja, gravitacijsko područje, općinska središta

Functional Differentiation of the Settlements and Central Place Organization of Hrvatsko zagorje

This paper deals with the central place organization of Hrvatsko zagorje and spatial distribution of the central settlements in 1999. It shows the changes in the functional differentiation of the settlements compared with the year 1971, and explains the existing administrative-territorial organization with regard to the centrality of the settlements.

Key Words: Hrvatsko zagorje, central functions, central settlements, gravitation area, municipal centres

UVOD

Hrvatsko zagorje, sa svojom specifičnom mrežom malih naselja, od kojih najveće naselje, Ivanec, ima svega 5342 stanovnika, u nodalno-funkcionalnom smislu gravitira Zagrebu i, manjim dijelom, Varaždinu: dakle, Zagorje nema vlastito središte, centralno naselje kojem bi gravitirala sva ostala naselja. Na nižoj razini, međutim, u Zagorju postoji određeni broj naselja koja su, zahvaljujući svojoj opskrbljenosti centralnim funkcijama, formirala mrežu centralnih naselja različitog stupnja centraliteta i, ovisno o tome, stvorila svoja manja gravitacijska područja. Pri tome su se posebno izdvojila ona naselja koja su imala ili imaju određenu administrativnu funkciju, koja samim time privlači i druge centralne funkcije. Najbolji je primjer za to, posebno u prošlosti, funkcija općinskog središta.

Najveći dio Hrvatskog zagorja danas je organiziran kao Krapinsko-zagorska županija. Preostali dijelovi Zagorja sastavni su dijelovi Varaždinske, odnosno Zagrebačke županije. U sklopu tih županija formirani su upravni gradovi, odnosno

* Dr. sc. izv. prof., Geografski odsjek, Prirodoslovno-matematički fakultet, Marulićev trg 19, 10.000 Zagreb, Hrvatska / Croatia

općine. Cilj je ovog rada da, s obzirom na zastupljenost centralnih funkcija u naseljima, analizira centralnomjesnu organizaciju Hrvatskog zagorja i utvrdi koliko je ona u skladu s postojećom administrativno-teritorijalnom podjelom na općine.

FUNKCIONALNA DIFERENCIJACIJA NASELJA

U širem smislu, naselja se funkcionalno mogu diferencirati polazeći od dva principa: 1. opskrbljenost centralnim funkcijama, i 2. zastupljenost pojedinih grana djelatnosti u njima. Budući da se kod ovog drugog principa radi, zapravo, o funkcionalnoj usmjerenosti, tj. funkcionalnoj klasifikaciji na temelju dominantnih grana djelatnosti, može se reći da pod funkcionalnom diferencijacijom naselja u pravom smislu riječi podrazumijevamo podjelu na temelju opskrbljenosti centralnim funkcijama. Ovisno o stupnju opskrbljenosti centralnim funkcijama, naselja se mogu diferencirati u tri osnovne skupine:

1. naselja bez centralnih funkcija,
2. naselja s djelomičnim centralitetom, i
3. centralna naselja.

Teorija centralnih naselja pojavila se tridesetih godina ovog stoljeća, a njenim osnivačem smatra se Walter Christaller. Iako je njegova teorija kasnije doživjela opravdane kritike, prvenstveno zbog svoje statičnosti i zbog toga što se njezine postavke temelje na idealno homogenom geografskom prostoru kakav u prirodi ne postoji, Christallerov je rad dao poticaj mnogim kasnijim radovima iste problematike pa se s pravom smatra pionirskim u ovom području.

Centralnim naseljima smatraju se sva ona koja imaju određene uslužne djelatnosti namijenjene ne samo potrebama vlastitog stanovništva, nego i potrebama stanovništva okolnog prostora. O kvaliteti i kvantiteti tih funkcija ovisi i diferencijacija naselja u određene stupnjeve centraliteta. Drugim riječima, što je veći prostor što ga centralno naselje opskrbljuje, to je veći stupanj centraliteta tog naselja. Također, što je veći broj stanovnika koji mu gravitira, to je veći centralitet određenog naselja. Prema tome, centralna su naselja uslužna središta za užu ili širu okolicu, tj. za onaj prostor koji im zbog ovisnosti o njihovim funkcijama gravitira. S obzirom da se u nekom području može nalaziti više takvih centralnih naselja, stvara se mreža centralnih naselja različitih stupnjeva centraliteta, međusobno vertikalno povezanih. Drugim riječima, stvara se hijerarhija centralnih naselja. Razumljivo je da takva mreža nije statična, nego se pod utjecajem društveno-gospodarskog razvoja mijenja.

Ne postoji jedinstveno mišljenje o tome kako konkretno izmjeriti centralitet nekog naselja. Ipak, mogu se razlikovati tri osnovne metode mjerenja centraliteta (*POPP*, 1977.):

1. *metoda indikatora*, kojom se pomoću točno određenih kvantitativnih mjerila određuje stupanj centraliteta nekog naselja, npr. tzv. gustoća telefona;
2. *metoda opskrbljenosti ili kataloška metoda*, kojom se centralitet naselja određuje na osnovi postojećih ustanova u tom naselju koje se bave opskrbljivanjem centralnim uslugama, kao npr. trgovine, škole, bolnice itd.

3. *empirijska metoda*, koja ne proizlazi iz opremljenosti nekog naselja centralnim ustanovama, nego iz toga koliko te ustanove koriste stanovništvu okolice, npr. tzv. "threshold" ili "range of a good" metode (Vresk, 1986.).

DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Vrišer (1968.) je izvršio ocjenjivanje centraliteta i kategorizaciju centralnih naselja ondašnje Jugoslavije i na osnovi kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja kategorizirao centralna naselja u sedam stupnjeva, pri čemu je prvi, najniži stupanj, uvrstio sva ona koja su imala mjesni ured, osmogodišnju školu, kino, zdravstvenu ambulantu, ljekarnu, poštu, trgovinu prehrambenih artikala ili mješovite robe i, eventualno, hotel ili banku. Prema njemu, gušće naseljene pokrajine, u koje spada i Hrvatsko zagorje, imaju u pravilu više središta nižeg stupnja centraliteta. Osim gustoće stanovništva, na formiranje mreže centralnih naselja utječu reljef, razmještaj i veličina naselja, stupanj potrošnje ili životnog standarda, urbanizacija, političke promjene i industrijalizacija (1968 : 245).

Prema Crkvenčiću (1971.-72.), centralni karakter imaju sva ona naselja koja posjeduju najmanje 5 osnovnih institucija uslužno-regionalnog, odnosno centralnog karaktera (to su: mjesni ured, osnovna škola, zdravstvena ambulanta ili ljekarna, trgovina mješovitom robom i pošta), a ovisno o broju i vrstama centralnih funkcija, autor dijeli centralna naselja Središnje Hrvatske na 5 grupa: 1. lokalni centri, 2. područni centri, 3. mikroregionalni centri, 4. mezoregionalni centri i 5. regionalni centri. Hrvatsko zagorje, prema toj klasifikaciji, nema svoj jedinstveni regionalno-uslužni centar jer nema naselja mezoregionalnog i regionalnog značaja. Mikroregionalni centri su Krapina i Zabok, dok područnih centara ima 10, a lokalnih 29. Dakle, Zagorje ima relativno velik broj centralnih naselja najnižeg stupnja centraliteta, što je u skladu s navedenom Višerovom tezom o međuovisnosti gustoće stanovništva i broja naselja s nižim stupnjem centraliteta. Lokalni su centri, prema tadašnjoj administrativno-teritorijalnoj organizaciji, uglavnom središta mjesnih zajednica i, kao takvi, opskrbljeni su institucijama za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba lokalnog stanovništva i stanovništva uže okolice. Za razliku od njih, područni centri su središta šireg prostora, uglavnom tadašnjih općina, a osim za zadovoljavanje osnovnih potreba lokalnog stanovništva, svojim centralnim funkcijama višeg stupnja, zadovoljavaju i potrebe stanovništva svojih općina. Mikroregionalni centri Zabok i Krapina također su općinska središta, ali imaju i funkcije potrebne za pružanje usluga stanovništvu šireg područja od općine.

S obzirom na veliki broj naselja u Hrvatskom zagorju (592), možda se broj centralnih naselja (41 ili 6,9% 1971. godine) čini malen, no treba imati na umu da mnoga od ostalih naselja, pogotovo veća, imaju poneku centralnu funkciju, npr. trgovinu mješovitom robom ili još neku drugu. To su naselja s tzv. djelomičnim centralitetom. Crkvenčić takva naselja naziva agrarno-mješovitima, a dijeli ih u dva podtipa: agrarna mogu imati samo neke institucije osnovnog opskrbljivanja, a mješovita imaju 3-5 osnovnih institucija uslužnog karaktera. Ipak, budući da u Zagorju prevladavaju mala naselja, najveći broj njih nema nijednu centralnu funkciju.

Malić (1981.) izdvaja centralna naselja Središnje Hrvatske, a time i Hrvatskog zagorja, na ponešto drugačijim kriterijima. S jedne strane, jače diferencira pojedine funkcije, poput različitih tipova trgovina ili nekih osobnih usluga, a s druge strane, ne uzima

u obzir neke institucije hijerarhijski višeg stupnja značenja, kao što su npr. banke, osiguravajući zavodi, hoteli, putničke agencije, radio-stanice i sl. Na taj način, Malić izdvaja u Hrvatskom zagorju 46 naselja s određenim centralitetom. Među njima, 14 ih ima nepotpuni I. stupanj, 9 ima I. stupanj, 9 nepotpuni II. stupanj, 8 ih ima II., a 6 naselja III. stupanj centraliteta. Najviši, III. stupanj centraliteta, imali su svi tadašnji općinski centri, osim Ivanca, Pregrade i Zlatar-Bistrice; dakle: Donja Stubica, Klanjec, Krapina, Novi Marof i Zabok te Zlatar, koji jedini nije bio općinski centar. U odnosu prema Crkvenčiću, očito je da su Malićevi kriteriji za više stupnjeve centraliteta nešto blaži pa odatle i veći broj naselja s višim centralitetom.

CENTRALNOMJESNA ORGANIZACIJA

Kao što je rečeno, u Hrvatskom zagorju je, prema Crkvenčiću, 1971. godine 41 naselje imalo određeni stupanj centraliteta. Među njima je bilo 29 lokalnih, 10 područnih i 2 mikroregionalna centra¹. U tablici 1 prikazana su centralna naselja te godine po općinama. Površinom najveće općine, Ivanec i Zlatar-Bistrica, imale su ujedno i najveći broj centralnih naselja, 7 odnosno 9 (prema Maliću 9 odnosno 10), međutim nijedno od njih nije imalo centralitet III. stupnja (prema Maliću: Zlatar). Općina Klanjec, koja je površinom najmanja, imala je također veliki broj centralnih naselja (5), što

Tab. 1. Centralna naselja Hrvatskog zagorja 1971. godine (prema I. Crkvenčiću, 1971.-72.)

Općina	Lokalni centri	Područni centri	Mikroregionalni centri
Donja Stubica	Donje Oroslavje Gornja Stubica - Marija Bistrica	Donja Stubica	
Ivanec	Bednja Donja Voća Klenovnik Radovan Trakošćan	Ivanec Lepoglava	
Klanjec	Kraljevec na Sutli Kumrovec Tuhelj Zagorska Sela	Klanjec	
Krapina	Desinić Đurmanec Hum na Sutli Radoboj	Pregrada	Krapina
Novi Marof	Bisag Hum Breznički Ljubeščica	Novi Marof Varaždinske Toplice	
Zabok	Bedekovčina Začretje Veliko Trgovišće	Krapinske Toplice	Zabok
Zlatar-Bistrica	Belec Budinščina Donja Konjščina Lobor Mače Mihovljan Trgovišće	Zlatar Zlatar-Bistrica	

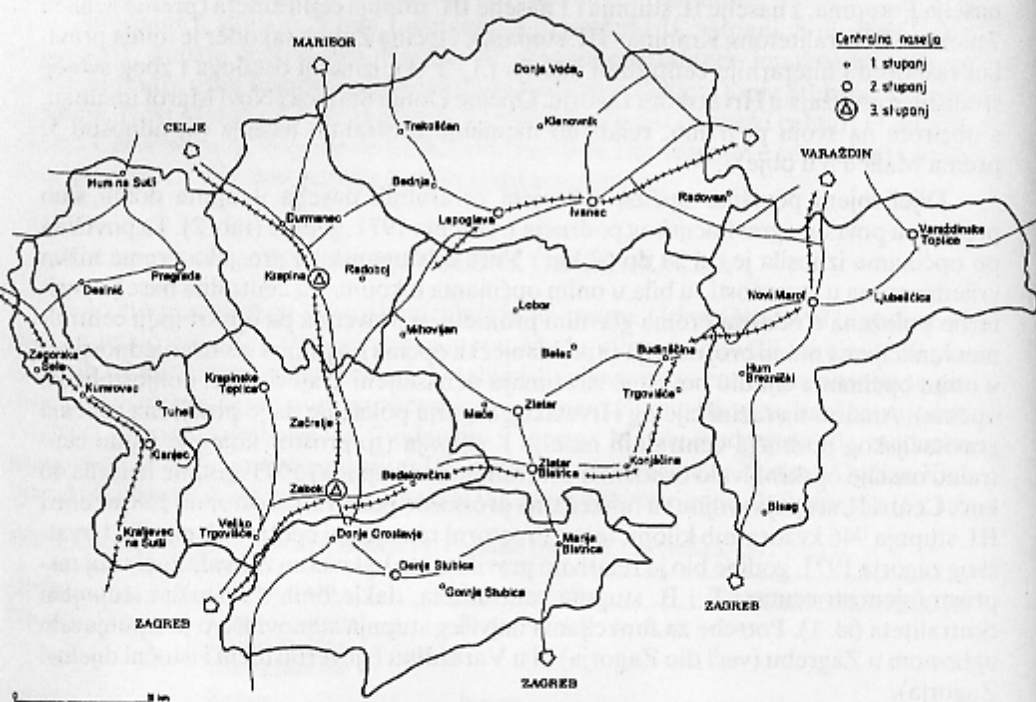
je posljedica njezine izrazite izduženosti u smjeru sjever-jug. Općina Krapina (koja je tada obuhvaćala i Pregradu) imala je relativno pravilnu hijerarhiju centralnih naselja: 4 naselja I. stupnja, 1 naselje II. stupnja i 1 naselje III. stupnja centraliteta (prema Maliću 7 naselja s centralitetom; Krapina - III. stupanj). Općina Zabok također je imala pravilan raspored i hijerarhiju centralnih naselja (3 - 1 - 1), između ostaloga i zbog svojeg središnjeg položaja u Hrvatskom zagorju. Općine Donja Stubica i Novi Marof imale su, s obzirom na svoju površinu, relativno najmanje centralnih naselja (4, odnosno 5; prema Maliću 5 u obje).

Dijeljenjem površine općina s brojem centralnih naselja u njima dobili smo prosječnu površinu gravitacijskog područja I. stupnja 1971. godine (tab. 2). Ta površina po općinama iznosila je od 24 do 62 km². Veća odstupanja od prosjeka prema nižim vrijednostima u stvarnosti su bila u onim općinama u kojima su centralna naselja periferno položena u odnosu prema glavnim prometnim pravcima pa opskrbljuju centralnim funkcijama manji broj naselja (npr. klanječka općina), a prema višim vrijednostima u onim općinama čiji dio površine zauzimaju nenaseljeni krajevi (npr. donjostubička općina). Analiza na razini cijelog Hrvatskog zagorja pokazuje da je prosječna veličina gravitacijskog područja centralnih naselja I. stupnja (tj. prostor kojeg je jedno centralno naselje opskrbljivalo osnovnim centralnim funkcijama) 1971. godine iznosila 46 km². Centri II. stupnja svojim su funkcijama prosječno pokrivali prostor od 158, a centri III. stupnja 946 kvadratnih kilometara.² Prostorni razmještaj centralnih naselja Hrvatskog zagorja 1971. godine bio je relativno pravilan, i to uglavnom zahvaljujući široj rasprostranjenosti centara I. i II. stupnja centraliteta, dakle onih s najnižim stupnjem centraliteta (sl. 1). Potrebe za funkcijama najvišeg stupnja stanovništvo je ispunjavalo uglavnom u Zagrebu (veći dio Zagorja) ili u Varaždinu (sjeveroistočni i istočni dijelovi Zagorja).

Tab. 2. Broj centralnih naselja Hrvatskog zagorja 1971. godine i prosječna veličina gravitacijskih područja

Općina	Površina (u km ²)	Broj centralnih naselja	Gravitacijsko područje (u km ²)		
			Lokalni c.	Područni c.	Mikroreg. c.
Donja Stubica	249	4 (3+1+0)	62.2	249	-
Ivanec	345	7 (5+2+0)	49.3	172.5	-
Klanjec	119	5 (4+1+0)	23.8	119	-
Krapina (+Pregrada)	332	6 (4+1+1)	55.3	166	332
Novi Marof	283	5 (3+2+0)	56.6	141.5	-
Zabok	221	5 (3+1+1)	44.2	110.5	221
Zlatar-Bistrica	343	9 (7+2+0)	38.1	171.5	-
Hrvatsko zagorje	1892	41 (29+10+2)	46.1	157.7	946

Za 1999. godinu izvršili smo analizu centralnih naselja Hrvatskog zagorja prema kataloškoj metodi. Prema modelu određivanja centralnih naselja, ona se mogu diferencirati u 5 grupa, ovisno o broju i vrsti zastupljenih funkcija: centralna naselja od I.-IV. stupnja te glavni grad kao posebna kategorija (Vresk, 1990.; 118). Najniži stupanj centraliteta imaju ona naselja koja posjeduju pet osnovnih institucija najnižeg stupnja značenja u sklopu uprave (općina), školstva (osnovna škola), zdravstva (zdravstvena stanica ili ambulanta), pošte i telekomunikacija (poštanski ured) te trgovine (prodavaonica mješovite robe). Viši stupanj centraliteta imaju naselja s barem pet funkcija hije-

Slika 1. Centralna naselja Hrvatskog zagorja 1971. godine

Fig. 1. Central settlements of Hrvatsko zagorje in 1971.

rarijski višeg stupnja (npr. srednja škola, dom zdravlja, specijalizirane prodavaonice, veća pošta, banka, prenočište ili hotel itd.). Na taj smo način u Hrvatskom zagorju izdvojili 39 centralnih naselja i 15 naselja s djelomičnim centralitetom (nedostaje im jedna ili dvije osnovne funkcije).³ Od tih 39 centralnih naselja, 21 ih ima prvi, 16 drugi, a 2 treći stupanj centraliteta (tab. 3). Potrebno je naglasiti da neka naselja II. stupnja centraliteta posjeduju po jednu ili nekoliko funkcija višeg ranga (npr. Zlatar, Donja Stubica ili Novi Marof).

U usporedbi sa 1971. godinom, broj centralnih naselja otprilike je isti, ali se povećao broj naselja s djelomičnim centralitetom, a samim time i broj institucija centralnog značenja. Također, promijenila se i hijerarhija centralnih naselja pa danas ima veći broj naselja s višim stupnjem centraliteta. Zahvaljujući većem broju centralnih naselja višeg stupnja, ali i većem broju naselja s djelomičnim centralitetom, površina njihovih gravitacijskih područja se smanjila (tab. 4).

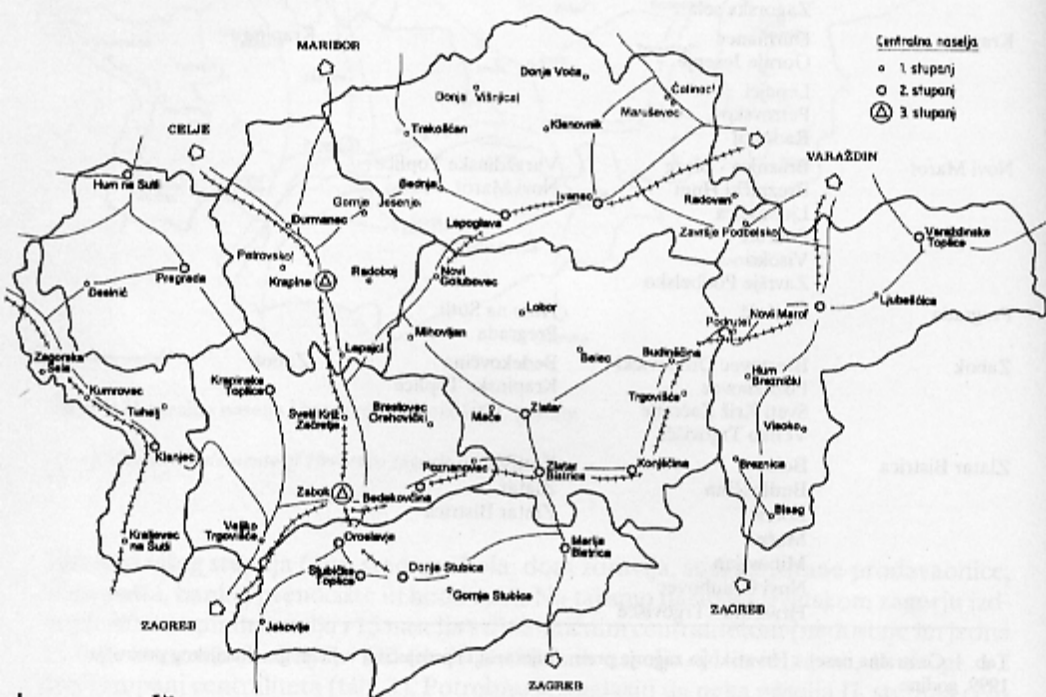
Tab. 3. Centralna naselja Hrvatskog zagorja 1999. godine

Bivša općina	Centri I. stupnja	Centri II. stupnja	Centri III. stupnja
Donja Stubica	Gornja Stubica Jakovlje	Marija Bistrica Donja Stubica Oroslavje Stubičke Toplice	
Ivanec	Bednja Donja Višnjica Donja Voća Klenovnik Maruševec - Čalinec Radovan Trakošćan	Ivanec Lepoglava	
Klanjec	Kraljevec na Sutli Kumrovec Tuhelj Zagorska sela	Klanjec	
Krapina	Durmanec Gornje Jesenje Lepajci Petrovsko Radoboj		Krapina
Novi Marof	Breznica - Bisag Breznički Hum Ljubešćica Podrute Visoko Završje Podbelsko	Varaždinske Toplice Novi Marof	
Pregrada	Desinić	Hum na Sutli Pregrada	
Zabok	Brestovec Orehovički Poznanovec Sveti Križ Začretje Veliko Trgovišće	Bedekovčina Krapinske Toplice	Zabok
Zlatar Bistrica	Belec Budinščina Lobor Maće Mihovljan Novi Golubovec Hrašćina - Trgovišće	Konjšćina Zlatar Zlatar Bistrica	

Tab. 4. Centralna naselja Hrvatskoga zagorja prema hijerarhiji i prosječnoj veličini gravitacijskog područja 1999. godine

Bivša općina	Površina (u km ²)	Broj centralnih naselja	Gravit. područje centr. naselja (km ²)		
			I. stupnja	II. stupnja	III. stupnja
Donja Stubica	249	6 (2+4+0)	41.5	62.3	249
Ivanec	345	9 (7+2+0)	38.3	172.5	-
Klanjec	119	5 (4+1+0)	23.8	119	-
Krapina	183	6 (5+0+1)	30.5	183	183
Novi Marof	283	8 (6+2+0)	35.4	141.5	283
Pregrada	149	3 (1+2+0)	49.7	74.5	-
Zabok	221	7 (4+2+1)	31.6	73.7	221
Zlatar-Bistrica	343	10 (7+3+0)	34.3	114.3	-
Hrvatsko zagorje	1892	54 (36+16+2)	35	105.1	473

Iz ukupnog broja naselja bez centraliteta (538) i površine Hrvatskog zagorja (1892 km²), proizlazi da jedno centralno naselje prosječno opskrbljuje osnovnim centralnim funkcijama oko 10 ostalih naselja i to na površini od 35 km² (11,1 km² manje nego 1971. godine). U gravitacijskom području centra II. stupnja prosječno se nalaze 2 centra I. stupnja i 30 naselja bez centraliteta na površini od 105,1 km² (50% manja površina nego 1971.), dok na jedan centar trećeg stupnja centraliteta dolazi 8 centara drugog stupnja, 18 centara prvog stupnja i 269 naselja bez centraliteta na gravitacijskom području površine 946 km² (kao i 1971.). Dakle, gušća mreža centralnih naselja omogućuje bolju opskrbljenost stanovništva, što je vidljivo iz prosječnih veličina gravitacijskih područja. No, jasno je da u stvarnosti te brojke variraju ovisno o prostornom razmještaju centralnih i ostalih naselja, obliku i veličini naselja, gustoći naseljenosti, reljefu itd. Na slici 2 može se vidjeti mreža centralnih naselja Hrvatskog zagorja 1999. godine, koja se od one otprije 30-ak godina razlikuje po većem broju i pravilnijem razmještaju centralnih naselja.

Slika 2. Centralna naselja Hrvatskog zagorja 1999. godine

Fig. 1. Central settlements of Hrvatsko zagorje in 1999.

Za 1999. godinu načinili smo analizu veličine gravitacijskih područja pojedinih institucija centralnog značenja: općina ili gradova, poštanskih ureda, zdravstvenih stanica (ambulanta) i osnovnih (i njihovih područnih) škola. Ukupno je 1999. godine u Hrvatskom zagorju bilo 45 općina (ili gradova), 53 poštanskih ureda, 51 zdravstvena stanica (+ 35 ljekarni) i 121 osnovna škola. Prema (bivšim) općinama stanje je slijedeće (tab. 5).

Tab. 5. Raspored institucija centralnomjesnog značenja I. stupnja u Hrvatskom zagorju 1999. godine

Bivša općina	Površina (u km ²)	Broj opć. i građova (1)	Broj pošt. uređa (2)	Broj zdrav. stanica (3)	Broj osn. škola (4)	Gravitacijsko područje (km ²)			
						1	2	3	4
Donja Stubica	249	6	6	6	18	41.5	41.5	41.5	13.8
Ivanec	345	6	9	10	21	57.5	38.3	34.5	16.4
Klanjec	119	5	5	4	5	23.8	23.8	29.7	23.8
Krapina	183	5	6	5	17	36.6	30.5	36.6	10.8
Novi Marof	283	6	6	6	13	47.2	47.2	47.2	21.8
Pregrada	149	3	4	3	14	49.7	37.2	49.7	10.6
Zabok	221	5	7	6	17	44.2	31.6	36.8	13
Zlatar-Bistrica	343	9	10	11	16	38.1	34.3	31.2	21.4
Ukupno HZ	1892	45	53	51	121	42	35.7	37.1	15.6

Iz broja osnovnih škola proizlazi da su one, osim prodavaonica mješovite robe, najčešća institucija centralnomjesnog značenja. Čak 121 škola u 592 naselja znači da u prosjeku svako 5. naselje ima školu (osnovnu ili područnu). Samim time je i gravitacijsko područje koje pokriva jedna škola znatno (više nego dvostruko) manje nego gravitacijska područja preostalih centralnomjesnih institucija i u prosjeku iznosi oko 16 km². U idealnim uvjetima, to bi značilo da se škole nalaze na međusobnoj udaljenosti od 4 km, što, naravno, ne odgovara stvarnosti, ali toliki broj škola u svakom slučaju zadovoljava potrebe. Prosječna veličina gravitacijskog područja jedne općine iznosi 42 km², jedne pošte 35,7 km², a jedne zdravstvene stanice 37,1 km². Između funkcija višeg ranga, po svojoj brojnosti ističu se banke (28).

ZAKLJUČAK

Centralnomjesna organizacija Hrvatskog zagorja 1999. godine počiva na 39 naselja s potpunim i 15 s djelomičnim centralitetom (nedostaju im 1 ili 2 funkcije), koja se međusobno razlikuju stupnjem centraliteta. Na njihov razvoj utjecalo je njihovo značenje, bilo kao općinskih središta, bilo kao centara rada. Pritom ipak treba reći da je funkcija općinskog središta ona koja je inicijalna za sve ostale. Stoga će se, iako je funkcija općinskog središta danas neusporediva s onom po starom ustroju, ubuduće jače razvijati naselja koja su po novom administrativno-teritorijalnom ustroju dobila status grada ili općine, a takvih je u Hrvatskom zagorju 45 (prilog 1). Očito je, dakle, da većina centralnih naselja ima status grada ili općinskog središta i da je administrativno-teritorijalna podjela uglavnom u skladu s centralnomjesnom organizacijom Hrvatskog zagorja. No, postoje i određena odstupanja od tog pravila: neka od novih općinskih središta nemaju potpuni centralitet, dok, s druge strane, neka naselja zadovoljavaju sve kriterije centraliteta I. stupnja, osim administrativne funkcije, tj. funkcije općinskog središta. To je lako objašnjivo: tamo gdje je gušća mreža centralnih naselja, sva ona nisu mogla dobiti status općinskoga središta (Lepajci, Poznanovec, Belec, Brestovec Orehovički, Radovan, Trakošćan, Donja Višnjica, Podrute, Završje Podbelsko, Bisag); s druge strane, taj je status dobilo nekoliko naselja bez potpunog centraliteta, ali koja se nalaze u području gdje nema pravih centralnih naselja i čiji će status općinskog središta biti poticajan za daljnji razvoj (Zagorska Sela, Tuhelj, Kraljevec na Sutli, Novi Golubovec, Breznica, Maruševac).

Prilog 1: Gradovi i općine Hrvatskog zagorja prema važećoj administrativno-teritorijalnoj podjeli

Grad	Županija	Bivša općina
1. Donja Stubica	Krapinsko-zagorska	Donja Stubica
2. Ivanec	Varaždinska	Ivanec
3. Klanjec	Krapinsko-zagorska	Klanjec
4. Krapina	Krapinsko-zagorska	Krapina
5. Lepoglava	Varaždinska	Ivanec
6. Novi Marof	Varaždinska	Novi Marof
7. Oroslavje	Krapinsko-zagorska	Donja Stubica
8. Pregrada	Krapinsko-zagorska	Pregrada
9. Varaždinske Toplice	Varaždinska	Novi Marof
10. Zabok	Krapinsko-zagorska	Zabok
11. Zlatar	Krapinsko-zagorska	Zlatar-Bistrica
Općina	Županija	Bivša općina
1. Bedekovčina	Krapinsko-zagorska	Zabok
2. Bednja	Varaždinska	Ivanec
3. Breznica	Varaždinska	Novi Marof
4. Breznički Hum	Varaždinska	Novi Marof
5. Budinščina	Krapinsko-zagorska	Zlatar-Bistrica
6. Desinić	Krapinsko-zagorska	Pregrada
7. Donja Voća	Varaždinska	Ivanec
8. Đurmanec	Krapinsko-zagorska	Krapina
9. Gornja Stubica	Krapinsko-zagorska	Donja Stubica
10. Hrašćina	Krapinsko-zagorska	Zlatar-Bistrica
11. Hum na Sutli	Krapinsko-zagorska	Pregrada
12. Jakovlje	Zagrebačka	Donja Stubica
13. Jesenje	Krapinsko-zagorska	Krapina
14. Klenovnik	Varaždinska	Ivanec
15. Konjščina	Krapinsko-zagorska	Zlatar-Bistrica
16. Kraljevec na Sutli	Krapinsko-zagorska	Klanjec
17. Krapinske Toplice	Krapinsko-zagorska	Zabok
18. Kumrovec	Krapinsko-zagorska	Klanjec
19. Lohor	Krapinsko-zagorska	Zlatar-Bistrica
20. Ljubeščica	Varaždinska	Novi Marof
21. Maće	Krapinsko-zagorska	Zlatar-Bistrica
22. Marija Bistrica	Krapinsko-zagorska	Donja Stubica
23. Maruševec	Varaždinska	Ivanec
24. Mihovljan	Krapinsko-zagorska	Zlatar-Bistrica
25. Novi Golubovec	Krapinsko-zagorska	Zlatar-Bistrica
26. Petrovsko	Krapinsko-zagorska	Krapina
27. Radoboj	Krapinsko-zagorska	Krapina
28. Stubičke Toplice	Krapinsko-zagorska	Donja Stubica
29. Sveti Križ Začretje	Krapinsko-zagorska	Zabok
30. Tuhelj	Krapinsko-zagorska	Klanjec
31. Veliko Trgovišće	Krapinsko-zagorska	Zabok
32. Visoko	Varaždinska	Novi Marof
33. Zagorska Sela	Krapinsko-zagorska	Klanjec
34. Zlatar-Bistrica	Krapinsko-zagorska	Zlatar-Bistrica

POZIVNE BILJEŠKE

1. Prema današnjoj terminologiji, to su centri I., II., odnosno III. stupnja centraliteta.
2. S obzirom da centri višeg stupnja, uz svoje, moraju imati i funkcije centara nižeg stupnja, oni su uzimani u obzir prilikom izračunavanja prosječnih površina koje svojim funkcijama pokrivaju ti niži centri.
3. Naselja Radovan, Donja Višnjica, Poznanovec i Belec nemaju samo funkciju općinskog središta da bi imali puni centralitet. Naselje Trgovišće formalno nema status općinskog centra, ali općina Hrašćina u koju spada zapravo ima sjedište u Trgovišću, s kojim je srasla i gdje se nalaze i preostale funkcije, dok u Hrašćini nema nijedne. Kraljevcu na Sutli nedostaje zdravstvena stanica, koja je u izgradnji. Tuhelj također nema zdravstvenu stanicu, a Zagorska Sela nemaju školu, koju djeca pohađaju u Kumrovcu. Naselja Lepajci, Brestovec Orehovički, Trakošćan, Podrute i Završje Podbelsko nemaju po dvije od pet osnovnih funkcija I. stupnja. Posebni slučajevi podjele funkcija između dva bliska naselja su Breznica i Bisag te Maruševac i Čalinec. Zasebno, nijedno od tih naselja ne ispunjava kriterije I. stupnja centraliteta. Sjedište općine Breznica zapravo se nalazi u 5-6 km udaljenom Bisagu, gdje se još nalaze škola i pošta, dok se u Breznici nalazi ambulanta. Također, sjedište općine Maruševac nalazi se u susjednom, s Maruševcom sraslom Čalincu, gdje se nalazi i osnovna škola, dok Maruševac ima preostale funkcije I. stupnja, a k tome još i srednju školu i fakultet.

LITERATURA

- Crkvenčić, I., 1971.-1972.: Prilog poznavanju funkcionalnih obilježja naselja Središnje Hrvatske, Geografski glasnik 33-34, Zagreb
- Malić, A., 1981.: Centralne funkcije i prometne veze naselja središnje Hrvatske, GDH, Zagreb
- Popp, H., 1977.: Die Kleinstadt, Der Erdkundeunterricht, Heft 25, Stuttgart
- Vresk, M., 1986.: Osnove urbane geografije, Školska knjiga, Zagreb
- Vresk, M., 1990.: Grad u regionalnom i urbanom planiranju, Školska knjiga, Zagreb
- Vrišer, I., 1968.: Centralna naselja u Jugoslaviji, Zbornik na VIII kongres na geografite od SFRJ, Skopje

SUMMARY

Functional Differentiation of the Settlements and Central Place organization of Hrvatsko zagorje

by

Dražen Njegač

The central place organization of Hrvatsko zagorje in 1999 is based on 39 central settlements which differ one from another according to degree of centrality, and on 15 settlements with incomplete centrality (without one, seldom two functions). We can single out 21 settlements with the first degree of centrality (+ 15 ones with incomplete centrality), 16 settlements with the second degree of centrality and 2 settlements with the third one. Their number increased in relation to the year 1971 when there were 41 central settlements. In that way the size of their gravitation areas decreased, which led to a more appropriate central place organization of the whole territory. Consequently, a denser net of the central settlements enables population a better supply level, which is evident out of the average sizes of the gravitation areas. Averagely, one central settlement supplies with the basic central functions about 10 other settlements in the area of 35 km² (11.1 km² less than in 1971). Deviations from that average depend upon the population density, relief and some other factors. The analysis made for particular functions of the first degree showed that, except groceries, which were not separately analyzed, the primary schools had the densest net (the average gravitation area of 16 km²), while the gravitation areas of the remaining functions of the first degree (municipal centre, post office, clinic) were only slightly larger than the gravitation area of the first degree central settlement.

According to the new administrative-territorial organization, the majority of the central settlements of Hrvatsko zagorje have the status of administrative cities (11 settlements) or municipal centres (34 settlements), so we can say that such an organization is heavily consonant to the real importance of the settlements. Certain deviations are easy to explain. Where the net of the central settlements is denser, they could not all get the status of the municipal centre; on the other hand, that status was given to some other settlements with incomplete centrality, but placed in the area without proper central settlements, so it is expected that the function of the municipal centre will be stimulating for their further development.

Primljeno (Received): 16-2-1998

Prihvaćeno (Accepted): 8-5-2000